

ЕТНИЧКА И КОНФЕСИОНАЛНА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА ОПШТИНЕ ТУТИН

Садржај: Општина Тутин спада у ред општина у Србији у којима постоји изразита доминација једне етничке групе над другом. То је последица различите популационе динамике муслиманског и српског становништва у општини. Доминација која је постојала и у периоду пре Другог светског рата, крајем XX века постаје наглашена, како у погледу етничке, тако и у погледу верске структуре становништва тутинске општине. Разлике у етничкој и верској структури становништво ове општине показује и када је реч о нивоу насеља. Од укупног броја насеља општине Тутин (93), свега 5 насеља има већинско српско становништво, док у осталим доминира муслиманско.

Кључне речи: етничка структура, верска структура, динамика становништва.

Abstract: Tutin municipality has characteristic dominance of one ethnic group over another. That is the consequence of a different demographic processes among Muslim and Serbian population in Tutin municipality. Different ethnic and religious structure was characteristic for this municipality even before The Second World War, and it became more distinctly by the end of XX century. These differences are present on the settlement level, too. There are only five out of 93 settlement in Tutin municipality with dominant Serbian population.

Key words: ethnic structure, religious structure, demographic processes.

Општина Тутин се налази у југоисточном делу Пештерске висоравни. Смештена је између планина Нинаје, Мокре горе и Рогозине, а својом југозападном границом ослања се на суседну Црну Гору. Ово је један од неразвијених крајева Србије, те економска заосталост има снажан печат на целокупан развој општине. То је пример како недовољна економска развијеност истовремено детерминише демографски развитак (Нурковић С., 1984).

Општина Тутин бележи пораст броја становника у периоду 1961-1991. године, а попут великог броја општина у Србији и општина Тутин има негативну стопу раста у последњем десетогодишњем периоду (1991-2002). Укупан број становника се смањило за 4577 становника у последњем међупописном периоду, односно стопа годишњег опадања становништва за дати период износила је – 16,85 %.

Табела 1: Промене броја становника општине Тутин по националној припадности, 1961- 2002. година.

Пописне год.	1961	1971	1981	1991	2002
Укупно	29959	29444	32779	34631	30054
Срби	4485	3635	2309	1461	1299
Муслимани*	20535	24440	30130	32672	28319

* У попису 2002. године, највећи део Муслимана се изјашњава као Бошњаци. *Извор:* Књиге пописа 1961-1991., РЗС; Саопштења – коначни резултати пописа 2002. године, РЗС, 2003. год.

* Емилија Ђоковић, асистент приправник, Економски факултет, Београд.

Муслиманско и српско становништво карактеришу различити трендови када је реч о популационој динамици. Муслимани, наике, све до 1991. године бележе раст популације. Они су према подацима из 1961. године учествовали са 68,5% у укупној популацији тутинске општине, да би се тај процентуални удео увећао на 94,2% према попису становништва из 2002. године. У истом периоду српско становништво бележи константан пад и то са 15% 1961. године, на свега 4,32% према подацима за 2002. годину (дакле, за читавих 11%!).

Наведени трендови су под утицајем високог миграционог салда (за период 1961-1981 износио је – 42,8%), посебно интензивног иселјавања становништва из села (- 31,2%) и изразитијег повећања градске популације (за исти период износило је 76,8%), као и генерално високог природног прираштаја (51,9% за период 1961-1981), (Нурковић С., 1984). То се одразило на повећање укупне популације општине у посматраном периоду, али високе стопе природног прираштаја нису биле једнако дистрибуиране по етничким групама (јер Срби имају знатно нижи природни прираштај). То је резултирало драстичним разликама у процентуалном уделу етничких група у укупном становништву и трендовима у њиховим популационим потенцијалима.

У целини се може очекивати да ће се у будућности наставити тренд опадања укупне популације у тутинској општини (дакле, и српске и муслиманске). На то упућују подаци са последњег пописа становништва (2002. године), на основу кога се јасно види пад броја становника у апсолутним износима код припадника обеју етничких група. С обзиром на постојећу етничку структуру у општини, као и разлике које постоје када су у питању демографски трендови у свакој од етничких група, са великом сигурношћу се може рећи да се у будућности претпоставља даље смањивање удела српске популације, односно бројчано јачање муслиманске етничке заједнице.

Након Другог светског рата у пописима 1948. и 1953. године етничка структура становништва дата је по срезовима, а подаци из ових пописа нису упоредиви са подацима каснијих пописа.

Табела 2. Етничка структура становништва општине Тутин за период 1948 - 1953.

*У попису 1948. неодређени Муслимани, а у попису 1953. неодређени Југословени
Извор: Књиге пописа 1921-1953, РЗС

Пописна година	Срби/Хрвати	Црногорци	Неопред.*	Остали	Укупно
1948.	24384	18	250	/	24662
1953.	5006	103	19090	3783	27983

Први разлог немогућности упоређивање поменутих пописа лежи у чињеници да територије срезова «не одговарају» територијама данашњих општина. Осим тога, постојали су одређени друштвено-политички разлози да се припадници муслиманске вероисповести у овим пописима изјасне масовно као припадници српске, црногорске националности или да остану неодређени, а да у каснијим пописима почну да се изјашњавају као припадници Муслиманског народа (Рудић В., Степић М., 1993).

Када је реч о етничкој структури становништва на нивоу насеља, не постоје велике разлике у односу на ниво општине. У једином градском насељу општине, граду Тутину, има нешто више становника српске националности, 6,56%, него када је било речи о ниво општине (4,32%). У сеоским насељима доминира муслиманска популација јер од укупно 93 насеља у општини, 88 су са већинским муслиманским становништвом, а само 5 има доминантно српско становништво.

Табела 3. Промена етничке структурестановништва општине Тутин по типу насеља, 1961-2002. година.

Тип насеља	Етничка група	Пописи становништва				
		1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Градска	Срби	551	656	598	608	598
	Муслимани	1130	2687	5510	8049	8343
Остала	Срби	3943	2979	1711	853	701
	Муслимани	19405	21753	24620	24623	19976
Укупно општина	Срби	4485	3635	2309	1461	1299
	Муслимани	20535	24440	30130	32672	28319

Извор: Књиге пописа 1961-1991., РЗС
Саопштења – коначни резултати пописа 2002. године, РЗС, 2003.год.

У Тутину је муслиманско становништво апсолутно доминантно са 91%, док су Срби заступљени са свега 6,56% у укупној популацији. Пад код српског становништва у току последњих 40 година је за 21% у односу на удео од 31% у попису 1961. године, и у вези је са нижим природним прираштајем и интензивном емиграцијом.

У сеоским насељима (остала насеља) Срби су заступљени са свега 3,38% у укупној популацији, а Бошњаци са, чак, 95,38%!

Табела 4. Етнички доминантна насеља у општини Тутин, 1961-2002. година.

Етничка доминација у насељу	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Српска	11	9	8	5	5
Муслиманска	47	49	85	88	88
Укупно	58	58	93	93	93

Извор: Књиге пописа 1961-1991., РЗС
Саопштења – коначни резултати пописа 2002. године, РЗС, 2003.год.

Укупан број насеља у општини Тутин је повећаван од 1971. године са 58, на 93 насеља у 2002. години, што је последица административно-територијалне организације. У истом периоду се број насеља са већинским српским становништвом константно смањивао, и то са 11 насеља 1961. године на свега 5 у попису 2002. године.

Од укупно 11 насеља која су имала већинско српско становништво према попису из 1961. године, већ у наредних десет година два насеља су постала доминантно муслиманска (Гњиле и Годово), а пописом 1981. године тај број је увећан за још два (Веље Поље и Суви До). Новом административно-територијалном поделом, формирано је насеље Струмице које је имало доминантно српско становништво. До 1991. године муслимански живаљ је постао већински у насељима Дулебе, Островица и Лукавица, а само је пет насеља остало са доминантним српским становништвом, која су се као таква одржала и до пописа 2002. године, али са знатно смањеном укупном популацијом. Реч је о: Добрињу (101 – Срба 96%), Источном Мојстиру (138 – Срба 100%), Јужном Кочарнику (41 – Срба 87%), Попама (43 – Срба 54%) и Струмици (46 - Срба 96%). То су насеља са скоро апсолутно доминантним српским живљем, изузев села Попе у коме живи 43 становника српске и 36 припадника бошњачке националности,

те се оно може сматрати мешовитим насељем. С обзиром на старосну структуру становништва ових насеља, с правом се може закључити да ће се у будућности наставити тренд опадања броја становника и вероватно одумирање самих насеља.

Табела 5: Насеља са већинским српским становништвом у општини Тутин, 1961-2002. година.

Насеља	1961.		1971.		1981.		1991.		2002.	
	Мус.	Ср.	Мус.	Ср.	Мус.	Ср.	Мус.	Ср.	Мус.	Ср.
Добриња	/	535	/	436	10	288	/	125	4	97
Дулече	/	122	/	90	/	47	33	22	42	14
Гњила	52	56	93	/	34	/	13	/	14	/
Годово	25	158	202	92	162	49	125	/	86	3
Ист. Мојстир	167	446	92	442	11	256	/	158	/	138
Јуж.Кочарник	/	134	/	95	9	57	7	35	5	36
Лукавица	/	235	26	153	44	104	194	57	195	47
Островица	69	174	58	153	64	65	57	29	23	17
Поце	/	296	/	252	2	125	39	66	36	43
Суви До	294	447	263	422	398	44*	216	31**	372***	29
ВељеПоље	42	103	59	72	137	25	210	4	245	5

* Формирано је ново насеље Струмице: 122 Срба, 2 Муслимана

** Струмице: 51 Срба, - Муслимана

*** Струмице: 44 – Срба, 2- Муслимани

Извор: Књиге пописа 1961-1991., РЗС

Саопштења – коначни резултати пописа 2002. године, РЗС, 2003.год.

*

Конфесионалан структура општине Тутин прати опште трендове кретања који се јављају и у националном саставу становништва.

У првом југословенском попису становништва (1921. година) постављено је питање о вероисповести, као и унаредном попису 1931. године. Посматрајући те податке долази се до закључка да је и у периоду пред II светски рат конфесионална структура у општини Тутин била знатно уравнотеженија у односу на крај XX века.

Табела 6. Становништво Тутина према вероисповести, 1921-1931. година.

Пописна година	Укупно становништво	Прваославно становништво	Муслиманско становништво
1921.	1311	379	931
1931.	4365	1604	2753

Извор: Књиге пописа 1921-1931, РЗС

Попис 1921. године показује да је у Тутину као насељу у оквиру среза Штавица, живело 71% припадника исламске вероисповести и 28,9% православаца. Десет година касније ситуација је била нешто измењена: процентуални удео муслиманског живља пао је на 63,1%, док се удео православних верника попео на 36,7%.

У каснијим пописима, после Другог светског рата, није било изјашњавања по вероисповести, тако да се не могу пратити токови пораста, односно пада појединих конфесија. Али се на основу података са пописа 1991. године закључује да су се у то-

ку 60 година, колико се ова структура није третирао у званичној статистици, догоди-
ле значајне промене.

Табела 7. Верска структура становништва општине Тутин за период
1991- 2002. година.

Пописне године	Укупно становништво	Православно становништво	Исламско становништво	Остали
1991.	34631	1491	32902	238
2002.	30054	1317	28558	179

Извор: Попис становништва 1991., РЗС, 1993.

Саопштења – коначни резултати пописа становништва 2002. године, РЗС, 2003.

Подаци у табели 7 говоре о данас скоро апсолутној доминацији припадника
исламске заједнице. Иако је њихова доминација била присутна и пре Другог светског
рата (63% на према 36%), оваквој изразитој доминацији допринели су различити де-
мографски трендови у појединим конфесионалним групама.

Припадници исламске вероисповести су чинили 95% популације тутинске оп-
штине по попису из 1991. године, а удео остаје непромењен и према подацима по-
следњег пописа (2002. године). У истом периоду православци су у укупној популаци-
ји учествовали са 4,31%. Оваква драстична разлика у процентуалном уделу поједи-
них конфесија у укупној популацији је настала услед разлика у стопама природног
прираштаја код припадника исламске и православне вероисповести. Високе стопе
природног прираштаја код муслиманског становништва, ниске код припадника дру-
гих заједница, а пре свега српске код које је присутан и изразитији процес емиграције
у друге делове Србије.

*

Етничка и конфесионална структура општине Тутин је данас изразито прилич-
но неуравнотежена, са доминацијом муслиманског становништва. Кретање стопа при-
родног прираштаја и миграционог салда у овом делу Србије наводи на закључак да је
до повећања удела Муслимана, заправо, дошло као последица дугорочног опадања ре-
продукције српског становништва, иако се и у муслиманској етничкој групацији јавља
општа тенденције пада natalитета (Радовановић С., 1993). Уколико се овакви процеси
наставе у будућности, намеће се закључак да ће у наредном попису становништва ет-
ничка структура становништва општине Тутин бити приближна апсолутној домина-
цији само једне етничке заједнице. Дакле, може се очекивати даља хомогенизација му-
слиманског становништва на овом простору. Са друге стране ово је простор од витал-
ног геостратегијског значаја за Републику Србију (Рудић В., Степић М., 1993), те би
се морало посветити више пажње изграђивању духа толеранције и заједничког живота
различитих етничких заједница. Заправо, целокупан развој општине Тутин и читавог
простора Рашке области морао би се посматрати кроз призму једног снажног инте-
гралног, друштвено-економског и културног развитка што би представљало својевр-
сну гаранцију просперитета и српског, и муслиманског становништва на овим про-
сторима.

ЛИТЕРАТУРА:

- Лутовац В. М., (1978): **Етничке промене у области старе Рашке**, Глас 37, САНУ, Одељење друштвених наука књ.20, Београд.
- Нурковић С., (1984): **Осврт на нека карактеристична обиљежја популацијске динамике подручја општине Нови Пазар, Сјеница и Тутин**, Географска истраживања 5, Географско друштво Косова, Приштина
- Радовановић С., (1993): **Демографски раст и етнодемографске промене у Републици Србији**, Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији, књ.1 «Етнички простор Срба», Географски факултет, Београд
- Рудић В., Степић М., (1993): **Етничке промене у Рашкој области после Другог светског рата**, Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији, књ.1 «Етнички простор Срба», Географски факултет, Београд
- Први резултати пописа становништва, домаћинства, станова и пољопривредних газдинстава 2002. године**– Становништво према националном саставу и вероисповести у Републици Србији, «Саопштење» бр.103, РЗС, Београд
- Пописи становништва 1921.**, Општа државна статистика, Београд, 1923.
- Пописи становништва 1931**, Општа државна статистика, Београд, 1934.
- Пописи становништва 1948 - 1991**, РЗС, Београд

EMILIJА ĐOKOVIĆ

Summary

ETHNIC AND RELIGIOUS STRUCTURE OF TUTIN MUNICIPALITY

Tutin municipality is settled in southwest Serbia. It is one of Serbian municipality with one dominance one ethnic group over another – Muslim group in this case. Muslims were dominated over Serbian in Tutin even before The Second World War, but these differences became more distinctly by the end of XX century. The reasons for such situation are numerous: population increase which is bigger among Muslim than among Serbian population, high migration saldo (for the period 1961-1981), emigration processes from villages to only town centre in municipality – Tutin.

Ethnic structure on the settlement level is, more or less, the same as on the level of municipality. There are only five out of 93 settlement in the municipality with dominant Serbian population. The other 88 settlement are with absolute dominance of Muslims.

Religious structure follows the course of ethnic structure in Tutin municipality. Muslims are absolutely dominant religious group with 95% of Tutin population, and only 4,31% of population are orthodox Christians.

If all these processes continue in the future, there will be absolute dominance of only one ethnic group by the end of the next decade. On the other side, the area of Raska region is one of the most important geostrategic area in Serbia, and for that reason it would be good to pay more attention to building spirit of tolerance between different ethnic and religious groups.